

1) *Ab imo pectore* – Z głębi piersi (Z głębi duszy, z pełną otwartością)

(Zwrot określający postawę prostoty, użyty po raz pierwszy przez Lukrecjusza)

2) *Ab Iove principium* – Początek od Jowisza

(Wergiliusz *Bukoliki*; zaczynać od sprawy lub osoby najważniejszej)

3) *Ab ovo usque ad mala* – Od jajka aż do jabłek (Od początku do końca)

(Rzymski sposób ucztowania zakładał rozpoczynanie uczy od jaj, które wzmagały apetyt, natomiast kończenie (uczy) na owocach, wśród których dominowały jabłka; u Horacego na określenie sprawy błażej od początku do końca)

4) *Ab Urbe condita* – Od założenia Miasta (Rzymu)

(Również: *anno urbis conditae*; zasada rzymskiej chronologii, w której datą początkową jest rok założenia Rzymu – 753 p.n.e. ustalony przez Marka Terencjusza Warrona; tytuł dzieła Tytusa Liwiusza)

5) *Acta est fabula, plaudite!* – Sztuka skończona, klaszczcie!

(Formuła przejęta od Greków i wypowiedzana w teatrze rzymskim na zakończenie przedstawienia; rzekomo słowa cesarza rzymskiego Oktawiana Augusta wypowiedziane po grecku na łożu śmierci w odpowiedzi na postawione przez siebie pytanie: „Czy sądzicie, że dobrze odegrałem swą rolę?”)

6) *Ad acta* – (Sprawa odłożona) do akt, między sprawy załatwione, którymi dłużej zajmować się nie trzeba

7) *Ad impossibilia nemo obligatur* – Nikt nie jest zobowiązany do rzeczy niemożliwych (Terencjusz; przysłowie wywodzące się z formuły prawa rzymskiego: *Impossibilium nulla obligatio est* – Zobowiązanie do rzeczy niemożliwych jest nieważne)

8) *Ad hoc* – Doraźnie, specjalnie w tym celu, bez zamiaru szerszego, ogólniejszego zastosowania czy użytkowania

9) *Ad infinitum* – Do nieskończoności; bez końca, bez granic

10) *Ad Kalendas Graecas* – Na greckie Kalendy (Na święty nigdy)

(Wg Swetoniusza słowa cesarza Oktawiana Augusta na oznaczenie terminu spłaty długu, który nie był zaciągany; w kalendarzu Rzymian Kalendy były pierwszym dniem miesiąca, a przy okazji tym, w którym zwyczajowo płacono długi)

11) *Ad maiorem Dei gloriam* – Na większą chwałę Boga

(Dewiza twórcy zakonu jezuitów św. Ignacego Loyoli)

- 12) *Ad perpetuam rei memoriam* – Na wieczną rzecz pamiątkę
(Starożytna formuła stosowana w epigrafice)
- 13) *Ad rem* – Do rzeczy, do głównej sprawy, do właściwego tematu
- 14) *Ad usum publicum* – Do użytku publicznego
- 15) *Aetas dulcissima adulescentia est* – Najmilszym okresem życia jest młodość
(Pliniusz Młodszy)
- 16) *Agnus Dei* - Baranek Boży
(z *Wulgaty, Ewangelia wg Jana*)
- 17) *Alea iacta est* – Kości zostały rzucone
(dosł. Kostka została rzucona; u Swetoniusza słowa Juliusza Cezara, przekraczającego rzekę Rubikon 10 I 49 p.n.e., rozpoczynającego tym samym wojnę domową z senatem i Pompejuszem)
- 18) *Alma mater* – Matka żywicielka
(Średniowieczna nazwa wyższej uczelni, zwłaszcza uniwersytetu)
- 19) *Alter ego* – Drugie ja
- 20) *Amantes amentes* – Zakochani są jak szaleńcy (Zakochani z rozumu obrani)
(Parafraza z Plauta i Terencjusza)
- 21) *Amicum proba, probatum ama!* – Przyjaciela wypróbuj, wypróbowanego – kochaj!
(Platon)
- 22) *Amicus certus in re incerta cernitur* – Przyjaciela pewnego poznaje się w niepewnym położeniu (Prawdziwych przyjaciół poznaje się w biedzie)
(Sentencja poety Enniusza przytaczana przez Cyncerona)
- 23) *Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas* – Miłuję Platona, miłuję Sokratesa, lecz miłsza mi prawda (*Arystoteles*)
- 24) *Amicus vitae medicamentum* – Przyjaciel lekarstwem życia (*Cynceron*)
- 25) *Amor tussisque non celantur* – Miłości i kaszlu nie da się ukryć (*Owidiusz*)
- 26) *Animal rationale* – Zwierzę rozumne
(Filozoficzna definicja człowieka przez Plutarcha przypisywana Chryzypowi)
- 27) *Anno Domini (A.D.)* – W roku Pańskim, tj. naszej ery, po narodzeniu Chrystusa

- 28) Ante Christum Natum (skrót a.Ch.n.) – Przed narodzeniem Chrystusa
- 29) Ante meridiem – Przed południem (skrót a.m.)
- 30) A posteriori – Z następstwa, na podstawie doświadczenia, po doświadczeniu; na podstawie faktów
- 31) A priori – Z założenia, niezależnie od doświadczenia, przed doświadczeniem; intuicyjnie; przez dedukcję
- 32) Aqua et panis est vita canis – Woda i chleb to życie psa
(Z *Wulgaty, Ewangelia wg Mateusza*)
- 33) Aquila non captat muscas – Orzeł much nie łapie
- 34) Arbiter elegantiarum – Znaczący, autorytet w sprawach dobrego smaku, tonu (przydomek Petroniusza)
- 35) Arma virumque cano – Zbrojne czyny męża opiewam
(Pierwsze słowa *Eneidy* Wergiliusza)
- 36) Artes liberales – Sztuki wyzwolone
(7 nauk świeckich, stanowiących wstęp do studiów wyższych; stopień niższy: gramatyka, retoryka, dialektyka; stopień wyższy: arytmetyka, geometria, astronomia, muzyka)
- 37) Ars amatoria (Ars amandi) – Sztuka kochania
(Tytuł poematu Owidiusza)
- 38) Ars longa, vita brevis – Sztuka długa, życie krótkie
(Przytoczony przez Senekę (*O krótkości życia*) przekład greckiej sentencji Hipokratesa. Seneka dziwi się, że nie tylko ludzie prości ubolewają na krótkością życia i zbyt szybkim jego tempem, lecz że podobne skargi wypowiadają ludzie mądrzy i sławni, jak największy z lekarzy, Hipokrates, który ukuł takie powiedzenie; tymczasem w przekonaniu Seneki ludzie wcale nie otrzymali od natury za mało czasu, lecz sami zbyt dużo go trwonią)
- 39) Asinus asinorum in saecula saeculorum – Osioł nad osłami, na wieki wieków
(Okrzyk stosowany w staropolskich kolegiach jezuickich wobec uczniów zaniedbujących naukę. Przeprowadzano ich po klasach z przyprawionymi oślimi uszami, słomianą koroną lub tabliczką z napisem a.a.)

40) *Aúdācēs fōrtūnā iūvāt || tīmīdósquē rēpéllīt* – Śmiałym los sprzyja, bojaźliwych odtrąca (Horacy)

41) *Audiatur et altera pars* – Niech zostanie wysłuchana i druga strona

(Starożytna zasada prawa procesowego przytoczona przez Senekę)

42) *Audi multa, dic pauca* – Słuchaj dużo, mów mało

43) *Audi, vide, tace, si vis vivere in pace* – Słuchaj, patrz, milcz, jeśli chcesz żyć w spokoju

44) *Aurea mediocritas* – Złoty środek (umiar) (Horacy)

45) *Aurea prima sata (e)st aetas* – Pierwszy nastał wiek złoty

(Początkowe słowa z poematu Owidiusza *Metamorfozy*, rozpoczynające opis 4 wieków ludzkości: złotego, srebrnego, spżowego i żelaznego)

46) *Aūt prōdēssē vōlūt || aūt délēctārē pōētaē* – Poeci chcą albo uczyć, albo bawić

(Horacjańska zasada poetyki ze *Sztuki poetyckiej*: Poeci chcą albo uczyć, albo bawić, albo zarazem przyjemne i pożyteczne mówić słowa)

47) *Ave, Caesar, morituri te salutant* – Witaj, Cezarze, idący na śmierć pozdrawiają cię

(Swetoniusz; pozdrowienie gladiatorów wkraczających na arenę; często w wersji *Ave, Imperator, morituri te salutant*)

48) *Barba non facit philosophum* – Broda nie czyni filozofem (Plutarch)

49) *Bis dat qui cito dat* – Dwa razy daje, kto prędko daje (Co nagle to po diable)

(Parafraza słów Publiusza Syrusa)

50) *Bona fide* – W dobrej wierze

(Subiektywne przekonanie o zgodności postępowania z prawem lub z zasadami społecznymi)

51) *Cantus cycneus* – Łabędzi śpiew

(Cyceron; ostatnie dzieło autora, ostatni przejaw talentu; powiedzenie związane z przekonaniem starożytnych, że łabędź śpiewa przed zbliżającą się śmiercią)

52) *Caput mundi* – Głowa (tj. stolica) świata (o Rzymie albo innych metropoliach)

53) Carpe diem – Chwytaj dzień; korzystaj/smakuj/delektuj się! (Dewiza epikurejczyków, którą zapożyczył od nich Horacy)

54) Carum est, quod rarum est – Cenne jest to, co rzadkie

55) Casus belli – Powód do wojny

(Formuła prawa międzynarodowego używana dla usprawiedliwienia rozpoczęcia wojny lub dla zagrożenia nią)

56) Cave canem – Strzeż się psa

(Z Petroniusza, napis ostrzegawczy u wejścia; łaciński odpowiednik zwrotu: Uwaga! Zły pies!)

57) Cédānt ārmā tōgāē, || cōncédāt laūrēā līnguaē – Niech oręż ustąpi przed toga, a wawrzyn przed wymową (Cyceron, *O swoim konsulacie*)

58) Ceterum censeo Carthaginem delendam esse – A poza tym uważam, że Kartaginę należy zburzyć

(Słowa, którymi Marek Porcjusz Katon Starszy kończył każdą mowę w senacie, aby nakłonić do zniszczenia Kartaginy; synonim poglądu wyrażanego z uporem przy każdej okazji)

59) Citius, altius, fortius – Szybciej, wyżej, mocniej (Dewiza nowożytnych igrzysk olimpijskich przyjęta przez MKOl w 1913 roku)

60) Civis Romanus sum – Jestem obywatelem rzymskim

(Forma odwołania się do nietykalności obywatelskiej i do jurysdykcji rzymskiej, która ratowała życie wielu obywateli imperium w prowincjach odległych od Rzymu)

61) Cogito, ergo sum – Myślę, więc jestem (Kartezjusz)

62) Condicio sine qua non – Warunek nieodzowny, niezbędny

(Wyrażenie wskazujące na konieczność wskazania w rozumowaniu istotnej przyczyny jakiegoś faktu lub zdarzenia)

63) Constans – Wielkość, którą w trakcie rozważań przyjmuje się za stałą, niezmienną

64) Consuetudo est altera natura – Przyzwyczajenie jest drugą naturą (Cyceron)

65) Contra spem spero – Wbrew nadziei ufam (z *Listu do Rzymian* św. Pawła)

66) Corpus delicti – Dowód rzeczowy przestępstwa; przedmiot albo narzędzie zbrodni

67) Corvus albus – Biały kruk (Juwenalis)

68) Credo – Wierzę (początek części liturgii mszy (składu apostolskiego); *przen.* wyznanie wiary

69) Cuius regio, eius religio – Czyj kraj, tego wyznanie; religia panującego obowiązuje również poddanych (Jeden z punktów tzw. pokoju augsburskiego z 1555 r.)

70) Cum laude – Z pochwałą

(Dawna forma oceny wyróżniającej na dyplomach; magna cum laude – z wielką pochwałą; insigni cum laude – z nadzwyczajną pochwałą; summa cum laude – z najwyższą pochwałą; cum eximia laude – ze szczególną pochwałą)

71) Cum tacent, clamant – Gdy milczą, to właśnie krzyczą

(Cyceron *Mowa przeciw Katylinie*; milczenie bywa wymowniejsze od mowy)

72) Cura, ut valeas! – Dbaj o zdrowie!

73) Curriculum vitae (c.v.) – Przebieg życia (życiorys)

74) Damnatio memoriae – Potępienie pamięci

(W starożytnym Rzymie senat mógł uchwalić *damnatio memoriae* byłego cesarza, wymazując jego imię z dokumentów i pomników oraz unieważniając jego zarządzenia)

75) De facto – Istotnie, rzeczywiście; w rzeczywistości, w praktyce

76) De gustibus non est disputandum – O upodobaniach nie należy dyskutować

77) Dei gratia – Z Bożej łaski

(Element tytulatury biskupiej również w równoznacznej postaci *Per gratiam Dei*; D.g. dotyczyło też często tytulatury królewskiej; do dziś obecne na monetach brytyjskich)

78) Deo gratias – Bogu dzięki

(Św. Paweł *List do Koryntian*, chrześcijańska formuła podziękowania)

79) De mortuis aut bene aut nihil – O zmarłych albo dobrze, albo wcale nie mówić

(Łaciński odpowiednik greckiej maksymy przypisywanej Chilonowi)

80) Deus ex machina – Bóg z maszyny (teatralnej)

(Wprowadzenie na scenę w tragedii greckiej bóstwa w celu rozwiązania intrygi; nagły (często sztuczny) zwrot akcji, niespodziewany rozwój wydarzeń lub zakończenie wywołane poprzez nagłe wprowadzenie nowej osoby lub okoliczności)

81) Dictum factum – Powiedziano – wykonano (Terencjusz)

82) Diem perdidit – Straciłem dzień

(Swetoniusz; rzekome słowa cesarza rzymskiego Tytusa, który wykrzyknął je zdając sobie sprawę, że w owym dniu nie spełnił żadnego dobrego uczynku)

83) Dies diem docet – Dzień uczy dzień (Z każdym dniem nabieramy nowych doświadczeń)
(Skrócona forma aforyzmu Publiusza Syrusa)

84) Dies irae – Dzień gniewu

(W literaturze oraz ikonografii chrześcijańskiej dzień Sądu Ostatecznego)

85) Disce, puer, Latine, ego te faciam mościpanie – Ucz się, chłopcze, łaciny, a ja cię uczynię panem

(Zdanie makaroniczne przypisywane królowi Stefanowi Batoremu, który nie znał języka polskiego i porozumiewał się głównie po łacinie)

86) Divide et impera! - Dziel i rządź!

(Tzn. zasiewaj niezgodę, aby łatwiej panować nad kłócącymi się; łaciński odpowiednik greckiej dewizy przypisywanej Filipowi II Macedońskiemu)

87) Docendo discimus – Nauczając uczy się sami (Parafraza z Seneki)

88) Doctor utriusque iuris – Doktor obojga praw

(Określenie wykształcenia prawniczego w zakresie prawa kanonicznego i świeckiego)

89) D.O.M.- Deo Optimo Maximo (Bogu Najlepszem, Największem)

(Częsta inskrypcja na kościołach i nagrobkach chrześcijańskich wzorowana na napisie, który widniał na świątyni Jowisza Kapitolijnego w Rzymie: I.O.M. – Jowiszowi Najlepszem, Największem)

90) Dominus vobiscum – Pan z wami

(Z *Wulgaty*, pozdrowienie biblijne włączone do katolickiej liturgii)

- 91) Domus magna, magna cura – Duży dom, duży kłopot
- 92) Domus parva, magna quies – Mały dom, duży spokój
- 93) Dulce et decorum est pro patria mori – Słodko i zaszczytnie jest umrzeć za ojczyznę
(Horacy)
- 94) Dum spiro, spero – Dopóki żyję, mam nadzieję
- 95) Duobus litigantibus tertius gaudet – Gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta (Ezop)
- 96) Dura lex, sed lex – Surowe prawo, lecz prawo (Parafraza stwierdzenia Ulpiana z Tyru)
- 97) Dura necessitas – Okrutna konieczność
- 98) Ecce homo – Oto człowiek

(Z Wulgaty, *Ewangelia św. Jana*; słowa Piłata o Chrystusie wypowiedziane podczas procesu sądowego; gdy po ubiczowaniu i włożeniu na głowę Chrystusa cierniowej korony, Piłat ukazał Go Żydom i oznajmił, że nie znajduje w nim winy)

- 99) *Eo ipso* – Tym samym; dlatego właśnie; z tego wynika
- 100) *Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus* – Jemy po to, aby żyć, a nie żyjemy po to, aby jeść
- 101) *E pluribus unum* – Jedno uczynione z wielu (zwłaszcza rząd narodowy utworzony przez zjednoczenie wielu stanów (napis na pieczęci i na wielu monetach USA))
- 102) *Errare humanum est* – Błądzić jest rzeczą ludzką
(Maksyma występująca u wielu autorów, np. Seneki, Cyserona)
- 103) *Est modus in rebus* – We wszystkim jest granica (Horacy)
- 104) *Et cetera (etc.)* – I tak dalej (itd.)
- 105) *Et tu, Brute, contra me?* – I ty, Brutusie, przeciwko mnie?
(Według tradycji słowa wypowiedziane przez Gajusza Juliusza Cezara w chwili, gdy był przebijany sztyletem przez Brutusa w Idy Marcowe (15 marca) 44 r. p. n. e.)
- 106) *Etiam latrones suis legibus parent* – Nawet zbóje są posłuszni swoim prawom
(Cyseron)
- 107) *Et in Arcadia ego* – I ja (jestem) w Arkadii
(Łaciński (obok *Pasterzy arkadyjskich*) tytuł obrazów G. Guercino, N. Poussina, B. Schidone, J. Reynoldsa, przedstawiających dwóch nastoletnich pasterzy (Guercino) lub grupę młodych ludzi w strojach antycznych (Poussin) na tle sielskiego krajobrazu, przy nagrobku z napisem „ET IN ARCADIA EGO”, przypominającym o nieuchronności śmierci, także w krainie

szczęśliwości, za jaką w starożytności uchodziła pastersko-rolnicza Arkadia w środkowej części Peloponezu)

108) Ex aequo – Jednakowo, w ten sam sposób (dla obu), w równej mierze, na równi, równo

109) Ex cathedra – Z katedry

(Głosić coś w sposób autorytatywny, bezapelacyjny, w sposób nie dopuszczający dyskusji)

110) Ex comoedia saepe fit tragoedia – Z komedii często bywa tragedia (Miłe złego początki)

111) Exegi monumentum aere perennius – Wzniosłem pomnik trwalszy od spiżu

(Horacy; świadectwo poczucia własnej wartości poety)

112) Exempli gratia – Na przykład (skrót e.g. = np.)

113) Exemplis discimus – Uczymy się na przykładach

114) Ex libris – Z ksiąg, z księgozbioru

115) Ex officio – Z urzędu

116) Explicite – (Rzecz sformułowana) jasno, wyraźnie

117) Expressis verbis – Dobitnie, wyraźnie, bez ogródek

118) Faber est quisque suae fortunae – Każdy jest kowalem swego losu

(Maksyma przypisywana Appiuszowi Klaudiuszowi)

119) Fabula non longa est – Bajka nie jest długa (Wszystko, co dobre, szybko się kończy)

120) Facsimile – dosł. Wykonaj podobne; dokładna reprodukcja, wiernie odtworzona kopia podpisu, dokumentu, rękopisu, rysunku

121) Facta sunt verbis difficiliora – Czyny są trudniejsze od słów (Cyceron)

122) Fēcī, quōd pōtūī, || fācīānt mēlīōrā pōtētēs – Zrobiłem co mogłem, kto potrafi, niech robi lepiej

(Parafraza formuły wypowiedanej przez ustępujących konsulów rzymskich w zakończeniu sprawozdawczego przemówienia)

123) Fēlīx, quī pōtūit || rērūm cōgnōscērē caūsās – Szczęśliwy zaiste ten, kto zdołał poznać przyczyny wszechrzeczy (Wergiliusz *Georgiki*)

124) Ferro ignique – Ogniem i mieczem

(Dośł. Żelazem i ogniem; w lit. polskiej zwrot spopularyzowany jako tytuł powieści H. Sienkiewicza)

125) Festina lente! – Spiesz się powoli!

(Łacińska wersja ulubionego przez cesarza Oktawiana Augusta przysłowia greckiego)

126) Finis coronat opus – Koniec wieńczy dzieło (i pozwala nam dopiero docenić je w pełni)

127) Fortuna caeca est – Los jest ślepy

128) Fortunae rota – Koło fortuny

(Zwrot poświęcony po raz pierwszy u Cyncerona)

129) Gallia est omnis divisa in partes tres – Cała Galia dzieli się na trzy części

(Z Juliusza Cezara (*O wojnie galijskiej*))

130) Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus – Cieszymy się więc, póki jesteśmy młodzi

(Pierwsze słowa z pieśni studenckiej; tekst poety niemieckiego C.W. Kinderlebena (1781 r.) będący parodią hymnu pokutnego z XIII w.)

131) Gaude, Mater Polonia – Ciesz się, Matko Polsko

(Pierwsze słowa hymnu nieszpornego do św. Stanisława Szczepanowskiego, wykonywanego w czasie ważnych uroczystości religijnych i narodowych)

132) Genius loci – Duch (opiekujący się) miejscem

133) Gloria victis – Chwała zwyciężonym

(Tytuł zbioru nowel Elizy Orzeszkowej; parafraza powiedzenia *Vae victis – Biada zwyciężonym*)

134) Gúttā cāvát lăpĭdēm || nōn vĭ sēd saĕpĕ căđĕndō – Kropla draży kamień nie siłą, lecz ciągłym spadaniem (Parafraza słów Owidiusza)

135) Habeas corpus – Aby zachować ciało (nietykalność)

(Postanowienie prawa angielskiego z 1679 r. odnoszące się do nietykalności fizycznej obywatela bez nakazu sądowego)

136) Habemus papam – Mamy papieża

(Tradycyjna formuła ogłoszenia ludowi rzymskiemu wyboru papieża; w pełnej wersji: *Annuntio vobis gaudium magnum: Habemus papam – Ogłaszam wam wielką radość: mamy papieża*)

137) Habent sua fata libelli – Książki mają swoje losy (Los książki zależy od pojętności czytelnika) (Myśl Terencjanusa Maurusa)

138) Hannibal ad (ante) portas – Hannibal u bram (Rzymu)

(W czasie II wojny punickiej wódz kartagiński Hannibal podszedł pod Rzym, ale odstąpił od zdobycia miasta. Rzymianie byli przez jakiś czas bezpośrednio zagrożeni i stąd przysłowiowy zwrot oznaczający poważne zagrożenie. W przen. zbliża się, zagraża ojczyźnie niebezpieczeństwo)

139) Hic et nunc – Tu i teraz

140) Hic vivunt leones - Tu żyją lwy

(Termin używany w starożytnej kartografii na oznaczenie nieznanych krajów, głównie na mapach Afryki)

141) Historia vitae magistra est – Historia jest nauczycielką życia

(Cyceron; *Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae est* – Historia jest świadkiem czasów, światłem prawdy, życiem pamięci, nauczycielką życia)

142) Historiam nescire hoc est semper puerum esse – Nie znać historii to być zawsze dzieckiem (Cyceron)

143) Hoc est corpus meum – To jest ciało moje

(Słowa Chrystusa z *Ewangelii wg Mateusza* wypowiedziane podczas Ostatniej Wieczerzy)

144) Hodie mihi, cras tibi – Dziś mnie, jutro tobie

145) Hominem te esse memento! – Pamiętaj, że jesteś (tylko) człowiekiem!

(Słowa wypowiedziane szeptem przez niewolnika znajdującego się za plecami wjeżdżającego do Rzymu na zwycięskim rydwanie wodza podczas tzw. triumfu)

146) Homo est animal sociale – Człowiek jest istotą społeczną (Arystoteles; Cyceron)

- 147) *Homo faber* – Człowiek rzemieślnik, człowiek wytwórca
- 148) *Homo homini lupus* – Człowiek człowiekowi wilkiem (Parafraza zdania Plauta)
- 149) *Homo homini res sacra* – Człowiek jest rzeczą świętą dla człowieka (Seneka)
- 150) *Homo ludens* – Człowiek bawiący się
(Tytuł pracy historyka i filozofa kultury Johana Huizingi; koncepcja zakładająca, że u podstaw ludzkiego działania znajduje się zabawa, gra i współzawodnictwo)
- 151) *Homo novus* – Człowiek nowy
(Z Cyncerona; nowicjusz, parweniusz; nikomu nie znany człowiek powołany na urząd kurulny; pierwszy z rodu senator)
- 152) *Homo sapiens* – Człowiek rozumny
(Termin wprowadzony do nauki na oznaczenie rodzaju ludzkiego przez Karola Linneusza)
- 153) *Homo sovieticus* – Człowiek sowiecki
(Określenie człowieka, którego charakter został ukształtowany przez system komunistyczny, człowieka całkowicie podporządkowanego władzy partii, zniewolonego intelektualnie, pozbawionego osobowości i godności; termin użyty i rozpowszechniony przez Aleksandra Zinowiewa)
- 154) *Homo sum et nil humanum a me alienum esse puto* – Człowiekiem jestem i sądzę, że nic co ludzkie nie jest mi obce (Terencjusz)
- 155) *Honesta fama melior pecunia* – Szlachetna sława jest lepsza niż pieniądze
- 156) *Honesta mors turpi vita potior* – Zaszczytne życie jest lepsze od haniebnego życia
- 157) *Honores saepe mutant mores, sed raro in meliores* – Zaszczyty często zmieniają obyczaje, rzadko na lepsze (Plutarch)
- 158) *Honoris causa* – Dla zaszczytu
(Nazwa honorowego tytułu naukowego, zwykle z dopełnieniem: *doctor*, nadawanego przez uniwersytety, politechniki i akademie osobom szczególnie zasłużonym w dziedzinie nauki lub kultury)

- 159) Horribile dictu – Strach mówić
(Zwrot potoczny używany najczęściej w postaci ironicznej: „O zgrozo”)
- 160) Hospes venit, Deus venit – Gość w dom, Bóg w dom
(Słowa przywitania w staropolskim obyczaju szlacheckim)
- 161) Horas non numero nisi serenas – Godzin nie liczę, jeśli nie są pogodne
(Częsty napis na zegarach słonecznych)
- 162) Ignavis semper feriae – Leniwi mają zawsze wakacje
(Średniowieczna maksyma będąca przekładem słów Teokryta)
- 163) Ignoramus et ignorabimus – Nie wiemy i nie będziemy wiedzieć
(Formuła nierozwiązalności zagadki świata, zakreślająca granice wiedzy ludzkiej)
- 164) Ignorantia iuris nocet – Nieznajomość prawa szkodzi
- 165) Impares nascimur, pares morimur – Nierówni się rodzimy, równi umieramy (Seneka)
- 166) In aqua scribere – Pisać na wodzie
(Przysłowie pochodzenia greckiego. W literaturze łacińskiej u Katullusa)
- 167) Incognito – Pozostając nierozpoznanym; *prawn.* świadek o ukrytej tożsamości
- 168) In diem vivere – Życ z dnia na dzień
- 169) In dubio pro reo – Wątpliwości przemawiają na korzyść oskarżonego
(Jedna z głównych reguł prawa europejskiego)
- 170) In flagranti – Na gorącym uczynku
(Termin z prawa rzymskiego będący parafrazą reguły z *Kodeksu Justyniana: Flagranti crimine comprehensi* – schwytani na dokonywaniu zbrodni)
- 171) In hoc signo vinces – Pod tym znakiem zwyciężysz
(Cesarz rzymski Konstantyn Wielki w czasie marszu na Rzym ujrzeć miał na niebie świecący krzyż z tymi słowami w języku greckim, po czym pokonał swego konkurenta Maksencjusza w bitwie pod Saxa Rubra, w pobliżu Rzymu w 312 roku)
- 172) In medias res – W środku akcji (zaczynać narrację w gatunku epickim)
(Przystąpić od razu do rzeczy; powiedzenie Horacego)

- 173) In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti – W imię Ojca, i Syna, i Ducha Świętego
(Formuła znaku krzyża św. ustalona przez Chrystusa przed Wniebowstąpieniem, przekazana w *Ewangeli*)
- 174) I.N.R.I. – Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum (Jezus Nazarejczyk Król Żydowski)
(Napis z tabliczki przybitej do krzyża nad głową Jezusa)
- 175) In principio erat Verbum – Na początku było Słowo
(Pierwsze zdanie z prologu *Ewangeli* według św. Jana)
- 176) In saecula saeculorum – Na wieki wieków (Częsty zwrot biblijny)
- 177) In spe – W przyszłości; spodziewany
- 178) Inter arma silent leges – W czasie wojny milczą prawa (Cyceron)
- 179) Inter arma silent Musae – W czasie wojny milczą Muzy
(Utworzone przez analogię do powyższego)
- 180) Invidia gloriae umbra est – Zazdrość jest cieniem chwały
- 181) In vino veritas, in aqua sanitas – W winie prawda, w wodzie zdrowie
(Parafraza greckiego przysłowia; u Pliniusza Starszego)
- 182) In vitro – dosł. w szkle
(Poza żywym organizmem, w próbówce albo innym otoczeniu sztucznym)
- 183) Invocatio Dei – Odwołanie się do Boga (w akcie prawnym, szczególnie konstytucji)
- 184) Is fecit, cui prodest – Ten uczynił, kto na tym skorzystał (Zmodyfikowane zdanie Seneki)
- 185) Labor omnia vincit – Praca wszystko zwycięża (Wergiliusz)
- 186) Lapsus linguae – dosł. Potknięcie języka; błąd językowy
- 187) Legio mihi nomen – Na imię mi legion
(Ewangeliczne określenie mnóstwa demonów; potocznie nazwa wielkiej liczby jednostek)
- 188) Lex retro non agit – Prawo nie działa wstecz
- 189) Liberum veto – Wolne „nie pozwalam”

(W Polsce XVII-XVIII w.: prawo zrywania sejmu przez jednego posła okrzykiem „nie pozwalam”; zniesione przez Konstytucję 3 maja)

190) Libri amici, libri magistri – Książki przyjaciółmi, książki nauczycielami

191) Licentia poetica – Swoboda poetycka

192) Lignum scientiae boni et mali – Drzewo wiadomości dobrego i złego

(Opisane w *Biblii* drzewo z owocami Dobra i Zła, których spożycia Bóg zakazał Adamowi i Ewie)

193) Littera docet, littera nocet - Litera uczy, litera szkodzi

(Jedna i ta sama rzecz, w zależności od tego, jak użyta, może albo przynieść korzyść, albo wyrządzić szkodę)

194) Lupus in fabula – Wilk w bajce (O wilku mowa)

(Przysłowie przytoczone przez Terencjusza)

195) Magna Charta Libertatum – Wielka Karta Swobód

(Przywilej wydany przez angielskiego króla Jana bez Ziemi w 1215 roku, pod naciskiem baronów, będący początkiem ograniczeń konstytucyjnych władzy królewskiej)

196) Magnus ille, qui in divitiis pauper est – Wielki jest ten, kto w bogactwie żyje jak ubogi
(Seneka)

197) Maiorque videtur et melior vicina seges – Większy i lepszy wydaje się zasiew sąsiada
(Juwenalis)

198) Mala fide – W złej wierze

199) Mala herba cito crescit – Złe ziele szybko rośnie

200) Malum necessarium – Zło konieczne

201) Manus manum lavat – Ręka rękę myje

(Łaciński odpowiednik powiedzenia greckiego; jedno z ulubionych powiedzeń Seneki)

202) Mater artium necessitas – Potrzeba jest matką wynalazku

- 203) Mater semper certa est – Matka jest zawsze pewna
- 204) Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa – Moja wina, moja wina, moja bardzo wielka wina
(Formuła żalu za grzechy wypowiedziana w trakcie wyznania win na początku mszy świętej)
- 205) Medicus curat, natura sanat – Lekarz leczy, natura uzdrawia (Hipokrates)
- 206) Medice, cura te ipsum! – Lekarzu, lecz samego siebie!
(Przysłowie poświęcone w *Biblii*)
- 207) Memento mori! – Pamiętaj o śmierci!
(Pozdrowienie średniowiecznych mnichów sformułowane na podstawie wersetu z *Biblii*)
- 208) Mens sana in corpore sano – W zdrowym ciele zdrowy duch
(Skrócona postać aforyzmu Juwenalisa)
- 209) Mirabile dictu – Aż dziw powiedzieć
- 210) Modus operandi – Sposób działania
- 211) Modus vivendi – Sposób życia; styl życia
- 212) Mors certa, hora incerta – Śmierć (jest) pewna, tylko jej godzina nie
(Powiedzenie oparte na toposie biblijnym)
- 213) N.N. - Nomen nescio / Non notus – Imienia nie znam; ktoś nieznanego nazwiska
- 214) Navigare necesse est, vivere non est necesse – Żeglowanie jest koniecznością, życie nią nie jest
(Łaciński przekład greckiej sentencji u Plutarcha; słowa te miał powiedzieć Pompejusz Wielki, pogromca piratów na Morzu Śródziemnym, do kapitana okrętu odmawiającego wypłynięcia w morze z transportem zboża z Afryki i Sycylii dla Rzymu z powodu złej pogody)
- 215) Nec Hercules contra plures – I Herkules nie sprosta wielu (Siła złego na jednego)
- 216) Nemo iudex in causa sua – Nikt nie jest sędzią we własnej sprawie
- 217) Nemo sine vitiiis nascitur – Nikt nie rodzi się bez wad (Horacy)
- 218) Nihil de nobis sine nobis – Nic o nas bez nas
(Zwrot prawniczy podkreślający wolność szlachecką)

219) Nihil novi – Nic nowego

(Konstytucja sejmu radomskiego z 1505 roku stwierdzająca, że król bez zgody sejmu nie może stanowić *nic nowego*, co by godziło w prawa i interesy szlachty)

220) Nolens volens – Chcąc nie chcąc

221) Noli turbare circulos meos! – Nie psuj moich kół!

(Słowa wypowiedziane rzekomo przez Archimedesesa (kreślącego na piasku figury geometryczne) do żołnierza rzymskiego, który zbliżał się, aby go zabić w czasie zdobywania Syrakuz w 212 r. p.n.e.)

222) Nomen omen – Imię (jest) wróżbą

(Przekonanie, że w imieniu czy nazwisku człowieka wyraża się jego charakter)

223) Nomina sunt odiosa – Nazwiska są niepożądane

(Cyceron; nazwisk w pewnych okolicznościach nie należy podawać)

224) Non omnes possumus omnia – Nie wszyscy możemy wszystko (Wergiliusz)

225) Non omnis moriar – Nie wszystek umrę

(Czyli będę żył w swej twórczości; sentencja Horacego)

226) Non possumus – Nie możemy

(Kategoryczna odpowiedź apostołów Piotra i Jana, udzielona w Jerozolimie przedstawicielom Sanhendrynu, którzy zabronili im działalności apostołowskiej w imię Jezusa Chrystusa; słowa te zostały także użyte w memoriale biskupów polskich do władz PRL, którzy za ich pomocą odmówili podporządkowaniu się Kościoła władzom świeckim)

227) Non scholae, sed vitae discimus – Uczymy się nie dla szkoły, lecz dla życia

(Odwroćcie ironiczną sentencję Seneki)

228) Nosce te ipsum! – Poznaj samego siebie!

(Łaciński przekład greckiej maksymy wyrytej na portalu świątyni Apollina w Delfach)

- 229) Nota bene / notabene – Zauważ dobrze; zwróć uwagę na to, że; do tego, w dodatku
- 230) Nuda veritas – Naga prawda
(Powiedzenie Horacego oparte na micie o Prawdzie i Fałszu w kąpieli. Fałsz pierwszy wyszedł z wody i odział się w szaty Prawdy, udając się między ludzi. Prawda zaś nie chcąc przybrać ubrania Fałszu poszła między ludzi naga)
- 231) Nulla dies sine linea – Ani jednego dnia bez kreski
(Pliniusz Starszy przypisuje tę dewizę malarzowi greckiemu Apellesowi; żaden dzień bez posunięcia do przodu choć odrobinę pracy twórczej)
- 232) Nulla regula sine exceptione – Nie ma reguły bez wyjątku
- 233) Nullum crimen sine lege – Nie ma przestępstwa, jeśli nie ma prawa
- 234) Nullus locus domestica sede iucundior – Żadne miejsce nie jest przyjemniejsze niż dom (Wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej)
- 235) Nunc est bibendum – Teraz trzeba pić
(Pierwsze słowa poetyckiego toastu z ody tryumfalnej sławiącej zwycięstwo Oktawiana nad flotą Antoniusza i Kleopatry; Horacy)
- 236) Oculum pro oculo, dentem pro dente – Oko za oko, ząb za ząb
(Prawo odwetu sformułowane w *Biblii*)
- 237) Oderint, dum metuant – Niech nienawidzą, byleby się tylko bali
(Słowa dramaturga Lucjusza Akcjusza cytowane również przez Cyncerona i Swetoniusza, który przypisuje te słowa cesarzowi Kaliguli)
- 238) Omnia mea mecum porto – Wszystko co posiadam, niosę z sobą
(Łacińska wersja powiedzenia przypisywanego greckiemu myślicielowi Biasowi, który miał go użyć przed opuszczeniem ojczystej Prieny, po zajęciu miasta przez wroga; wszystko co posiadam, niosę ze sobą, bo wszystko co posiadam, to moja wiedza)
- 239) Ōmniā vīncīt Āmōr || ēt nōs cēdāmūs Āmōrī – Miłość wszystko zwycięża i my ustąpmy miłości. (Maksyma Wergiliusza z *Bukolik*)

240) O nomen dulce libertatis! – O słodkie imię wolności!

241) Optimum medicamentum quies est – Najlepszym lekarstwem jest spokój

242) Opus Dei – Dzieło Boże

(Pralatura Św. Krzyża i Opus Dei. Katolicki instytut świecki założony w Madrycie w 1928 r. przez księdza Jose Maria Escriva de Balaguer; od 1982 r. pralatura o charakterze międzynarodowym (w Polsce od 1989 r.). Cele: droga do świętości przez codzienną pracę, dawanie osobistego przykładu, pogłębianie wiary i wiedzy studiami filozoficznymi i teologicznymi)

243) Ora et labora! – Módl się i pracuj! (Dewiza św. Benedykta z Nursji)

244) O tempora, o mores! – O czasy, o obyczaje! (Cyceron)

245) Otium post negotium – Odpoczynek po pracy (Najpierw praca, potem przyjemności)

246) Pacta sunt servanda – Umów należy dotrzymywać

247) Panem et circenses! – Chleba i igrzysk!

(Zawołanie rzymskiego pospólstwa żądającego w ten sposób bezpłatnego przydziału zboża i igrzysk cyrkowych, przytoczone przez Juwenalisa)

248) Pars pro toto – Część za całość

(Rodzaj figury stylistycznej, tzw. synekdochy, polegający na określeniu całości przez część, zastąpieniu całości częścią)

249) Pater familias – Ojciec rodziny

(Termin określający głowę rodziny rzymskiej, pana domu, który miał wszelkie prawa wobec żony, dzieci i niewolników)

250) Pater noster, qui es in caelis – Ojciec nasz, który jesteś w niebie...

251) Pater patriae – Ojciec ojczyzny

(Wersja tytułu *parens patriae*, po raz pierwszy oficjalnie przyznanego Cyceronowi za wykrycie i zdemaskowanie spisku Katyliny w 63 r. p.n.e., w okresie późniejszym przysługującego także Cezarowi, Augustowi i wielu innym cesarzom)

252) Pax Romana – Pokój rzymski

(Pokój narzucony ludom podbitym i utrzymywany przy pomocy siły zbrojnej, zwany również Pax Augusta)

253) Pecunia non olet – Pieniądz nie śmierdzi

(Wg anegdoty, słowa cesarza Wespazjana do syna, Tytusa, który czynił mu zarzuty za opodatkowanie latryn publicznych; Swetoniusz)

254) Per aspera ad astra – Przez ciernie (trudy, cierpienia) do gwiazd

(Maksyma jest modyfikacją zdania Seneki z tragedii *Herkules szalejący*)

255) Per capita – Na głowę, na osobę, na jednego mieszkańca (termin używany w ekonomii)

256) Periculum in mora – Niebezpieczeństwo w zwłóce (zasada prawa rzymskiego)

257) Per se – Samo przez się, samo z siebie

258) Persona non grata – Osoba niepożądana

(Wyrażenie z języka dyplomacji, będące przeciwieństwem: *Persona grata* – osoba mile widziana, pożądana, będąca w łaskach)

259) Plenus venter non studet libenter – Pełny brzuch przeszkadza w nauce

260) Plurimos annos! – Sto lat!

261) Pontifex maximus – Najwyższy kapłan

(Tytuł używany w starożytnym Rzymie, przejęty następnie jako tytuł papieży)

262) Post Christum natum (skrót p.Ch.n.) – Po narodzeniu Chrystusa

263) Post factum – Po fakcie, po wydarzeniu; retrospektywnie

264) Post meridiem – Po południu (skrót p.m.)

265) Post mortem – Po śmierci

266) Post scriptum (P.S.) – Dopisek do listu, artykułu itp.

267) Potentia est in iunioribus, prudentia autem in senioribus – Siła jest w młodych, roztropność zaś w starszych (Arystoteles)

268) Potius sero quam numquam - Lepiej późno niż wcale

269) Prima Aprilis – Pierwszy kwietnia

270) Prima via ardua est – Pierwsza droga jest stroma (Początki są trudne; najtrudniejszy pierwszy krok)

271) Primum non nocere – Przede wszystkim nie szkodzić

(Łaciński odpowiednik podstawowej zasady postępowania lekarza, sformułowanej po grecku przez Hipokratesa)

272) Primum vivere, deinde philosophari – Najpierw żyć, potem filozofować

273) Primus inter pares – Pierwszy wśród równych

274) Pro domo sua – We własnej sprawie

(Dla własnej korzyści; wyrażenie łacińskie określające wypowiedź we własnej sprawie, często

z sugestią wynikającego stąd braku obiektywizmu)

275) Pro forma – Dla pozoru, dla formy, dla przyzwoitości

276) Pro memoria – Dla pamięci; na pamiątkę

277) Pro publico bono – Dla dobra ogółu

(Częsty w literaturze zwrot nawiązujący do rzymskiego poczucia sprawiedliwości)

278) Qualis dominus, talis servus – Jaki pan, taki sługa (Petroniusz)

279) Qualis vita, talis mors – Jakie życie, taka śmierć

280) Quasi – Jakoby, rzekomo; prawie, niemal jak

281) Quídqúid ágís, || prúdentĕr ágás || ět réspicĕ fínĕm – Cokolwiek czynisz, czyń roztropnie i patrz końca.

(Maksyma przypisywana Solonowi, także i Owidiuszowi)

282) Quidquid discis, tibi discis – Czegokolwiek się uczysz, uczysz się dla siebie

(Petroniusz)

283) Quídqúid ĩd ěst || tĭměó Dănáóś ět dónă fĕrĕntĕs – Czymkolwiek to jest, lękam się Danaów, nawet gdy niosą dary

(Wergiliusz, *Eneida* – słowa Laokoona na widok drewnianego konia przed murami Troi)

284) Qui pro quo – Kto za kogo (Pomyłka co do osoby, nieporozumienie; komedia pomyłek)

285) Quod erat demonstrandum – Co należało udowodnić

(Formuła Euklidesa, którą dodawał na końcu swoich twierdzeń matematycznych)

286) Quod scimus, gutta est, ignoramus mare - To co wiemy, jest kroplą, czego nie wiemy, morzem

287) Quod licet Iovi, non licet bovi – Co wolno Jowiszowi, tego nie wolno wołowi

(Przysłowie średniowieczne, oparte na łacińskiej grze słów)

288) Quorum – Kworum

(Liczba członków jakiegoś zgromadzenia niezbędna do prowadzenia obrad lub dla prawomocności wyborów albo powziętych uchwał – *quorum praesentia sufficit* – których obecność jest wystarczająca)

289) Quot homines, tot sententiae – Ilu ludzi, tyle opinii (Terencjusz)

290) Quo vadis? – Dokąd idziesz?

(Quo vadis (Domine)? – Dokąd idziesz (Panie)? – pytanie, które wg legendy uciekający z Rzymu św. Piotr stawia pojawiającemu się przed nim na Via Appia Chrystusowi)

291) Rara avis – Rzadki ptak (biały kruk; cenny okaz) (Juwenalis)

292) Repetitio est mater studiorum – Powtarzanie jest matką nauk

(Przysłowie uniwersyteckie)

293) Requiescat in pace – Niech spoczywa w pokoju

(Żałobne wezwanie modlitewne; popularna inskrypcja nagrobna, występująca często w skrócie R.I.P.)

294) Res gestae – Czyny dokonane (dzieje)

(Nazwa opisów czynów bohaterskich wodzów; w średniowieczu nazwa kronik)

295) Risu inepto res ineptior nulla est – Nie ma nic mniej stosownego od śmiechu nie w porę (Katullus)

296) Roma aeterna – Wieczny Rzym

297) Sacrum et profanum - Świętość i świeckość

- 298) *Salus rei publicae suprema lex* – Dobro republiki (państwa) najwyższym prawem
- 299) *Sapere aude* – Odważ się być mądrym (Horacy)
- (*Sapere auso* – Temu, który odważył się być mądrym – medal nadany przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego pijarowi Stanisławowi Konarskiemu, założycielowi Collegium Nobilium (1740 r.), w uznaniu jego zasług dla rozwoju szkolnictwa oświeceniowego)
- 300) *Sapienti sat* – Mądrym wystarczy (Mądrej głowie dość w dwie słowie)
- (Łacińskie przysłowie, przytaczane między innymi przez Plauta i Terencjusza)
- 301) *Scio me nihil scire* – Wiem, że nic nie wiem
- (Łaciński odpowiednik greckiego powiedzenia Sokratesa)
- 302) *Sede vacante* – dosł. przy nieobsadzonej stolicy; stan, gdy stolica biskupia (a zwłaszcza papieska) jest nieobsadzona
- 303) *Semper fidelis* – Zawsze wierny
- 304) *Sensu stricto* – W ścisłym znaczeniu
- 305) *Sic itur ad astra* – Tak idzie się do gwiazd
- (Maksyma Wergiliusza z *Eneidy*; *Świetnie, chłopcze, poczynasz. Tak gwiazd się dosięga*
tł. T. Karyłowski)
- 306) *Sic transit gloria mundi* – Tak przemija chwała świata
- (Początkowe słowa łacińskiej pieśni kościelnej)
- 307) *Signum temporis* – Znak czasu (*Wulgata, Ew. wg Mat.*)
- 308) *Silva rerum* – Las rzeczy
- (Nazwa użyta przez Cyncerona w zastosowaniu do zbioru rozmaitych myśli, wiadomości i utworów różnego rodzaju)
- 309) *Sine ira et studio* – Bez gniewu i stronniczości; obiektywnie (Tacyt)
- 310) *Sine labore non erit panis in ore* – Bez pracy nie będzie chleba w ustach (Bez pracy nie ma kołaczy)

- 311) *Sit tibi terra levis* (S.T.T.L.) – Niech ci ziemia lekką będzie
(Rzymska formuła kończąca obrzęd pogrzebowy; częsta inskrypcja nagrobna)
- 312) *Si vis pacem, para bellum!* – Jeśli chcesz pokoju, szykuj się do wojny!
(Myśl spopularyzowana przez Flawiusza Wegetiusza w postaci *Qui desiderat pacem, praeparet bellum* – Kto pragnie pokoju, niech przygotowuje wojnę. Przeróbka, *Si vis pacem, para iustitiam* – Jeśli chcesz pokoju, stosuj sprawiedliwość widniejącą na Pałacu Pokoju w Hadze)
- 313) *Societas leonina* – Lwia spółka; spółka osobowa, w której jedna strona pozbawiona jest udziału w zyskach, a druga w stratach
(Z bajki Ezopa o lwie, lisie, wilku i ośle)
- 314) *Spiritus movens* – Duch poruszający; siła sprawcza
(Określenie czynnika sprawczego, osoby zachęcającej innych do działania)
- 315) *S.P.A.* – *Sanus per aquam* – Zdrowy przez wodę
- 316) *S.P.Q.R.* – *Senatus Populusque Romanus* (Senat i naród rzymski)
(Często występujące na godłach, sztandarach i budowlach; coś działo się, bądź budowla została wzniesiona dla lub w imię senatu i narodu rzymskiego)
- 317) *Stabat Mater dolorosa* – Stała Matka boleściwa
(Początkowe słowa sekwencji z XIII w., przypisywanej franciszkaninowi Jacopone da Todi, włączonej do liturgii rzymskokatolickiej)
- 318) *Stat crux dum volvitur orbis* – Krzyż stoi, póki kręci się świat
(Aforyzm papieża Aleksandra VI)
- 319) *Status quo* – Istniejący obecnie stan rzeczy
- 320) *Stricte* – Ściśle, dokładnie
- 321) *Stultitia est morbus animi* – Głupota jest chorobą umysłu (Seneka)
- 322) *Sub rosa* – Pod różą

(Z zachowaniem milczenia; u starożytnych róża była symbolem dyskrecji; wg legendy Kupidu przekupił Harpokratesa, boga milczenia, różą, aby nie zdradził miłostek Wenery; gospodarz wieszał różę nad stołem, aby goście wiedzieli, że treść rozmowy ma pozostać w tajemnicy)

323) Sub Iove (frigido) – Pod (zimnym) Jowiszem; czyli pod gołym niebem

(Horacy, *Pieśni*)

324) Summa summarum – Wszystko razem (Suma sum, reasumując, podsumowując)

(Wyrażenie potoczne przytoczone przez Plauta)

325) Sursum corda! – W górę serca!

(Odwagi!; wzniescie serca (od spraw doczesnych ku Bogu) – słowa odmawiane przez celebransa przed prefacją mszalną)

326) Tabula rasa – Czysta tablica; dosł. wytarta, oczyszczona (z wosku) tabliczka

(W filozofii i psychologii koncepcja zakładająca, że umysł pozbawiony doświadczeń jest „niezapisany”; u Arystotelesa *tabula rasa* to niezapisana tablica, którą jest człowiek zaraz po urodzeniu i która zapełnia się treścią wraz ze zdobywaniem doświadczeń; wg Locke’a – umysł dziecka nietknięty jeszcze przez wpływy zewnętrzne; pierwotny antyczny sens dotyczył przyborów do pisania – drewnianej tabliczki pokrytej warstwą wosku)

327) Tántaē mólīs ěrát || Rōmānām cōndĕrĕ gĕntĕm – Tyle trudu kosztowało, założenie rodu rzymskiego (Wergiliusz, *Eneida*)

328) Tarde (sero) venientibus ossa – Późno przychodzącym kości / Kto późno przychodzi, ten sam sobie szkodzi (również: Tarde (sero) venientes, male sedentes – Późno przychodzący, źle siedzący)

329) Tĕmpōrā mūtāntūr || nōs ět mūtāmūr ĩn ĩllīs – Czasy się zmieniają i my zmieniamy się z nimi

(Przysłowie przypisywane królowi Franków Lotariuszowi I, sformułowane prawdopodobnie na podstawie myśli Owidiusza z *Metamorfoz*)

330) Tempus edax rerum – Czas – pożeracz rzeczy / wszystkiego (Owidiusz)

331) Tempus fugit – Czas ucieka (Wergiliusz *Georgiki*)

- 332) Tempus omnia vulnera sanat – Czas leczy wszystkie rany
- 333) Tertium non datur – Trzeciej możliwości nie ma
(Nazwa logicznej zasady „wyłączonego środka”, tj. prawa, wg którego dwa zdania sprzeczne nie mogą być zarazem fałszywe)
- 334) Theatrum mundi – Teatr świata
(Określenie używane w XVII i XVIII wieku jako tytuł dzieł dotyczących historii powszechnej)
- 335) Totus Tuus – Cały Twój
(Słowa św. Ludwika Marii Grignon de Monfort z *Traktatu o prawdziwym nabożeństwie do Najświętszej Marii Panny*; dewiza Karola Wojtyły – *Totus Tuus ego sum*)
- 336) Ubi concordia, ibi victoria – Gdzie zgoda, tam zwycięstwo
- 337) Ubi tu Caius, ibi ego Caia – Gdzie ty (jesteś), Gajuszu, tam i ja, Gaja
(Z Plutarcha; słowa które rzymska panna młoda miała wypowiadać wchodząc do swego nowego domu)
- 338) Ultima ratio – Ostateczny argument
(Rozstrzygający dowód; w języku dyplomatycznym ostatni argument przed zerwaniem stosunków dyplomatycznych)
- 339) Ūnā sālūs vīctīs || nūllām spērārē sālūtēm – Jedyne pobite ratunek: wcale nie szukać ratunku.
(Sentencja Wergiliusza z *Eneidy*. Była to zachęta Eneasza, który widząc bliski upadek Troi, wzywał młodych trojan do walki na śmierć i życie, gdyż zwyciężeni nie będą mogli mieć nadziei na ocalenie)
- 340) Una voce - Jednogłośnie
- 341) Unus pro multis – Jeden za wielu
(Wyrażenie z *Eneidy* Wergiliusza odnoszące się do sternika z okrętu Eneasza, Palinura, który zmorzony snem wpadł (za wolą bogów) do morza na ofiarę bogu Neptunowi za pomyślność dalszej żeglugi współtowarzyszy)

342) Urbi et orbi – Miastu i światu

(Formuła uroczystego błogosławieństwa papieskiego)

343) Usus est magister optimus – Doświadczenie jest najlepszym nauczycielem (Cyceron)

344) Ūt dēsīnt vīrēs, || tāmēn ēst laūdāndā vōlūntās – Choć brakuje sił, godne jednak pochwały są dobre chęci

(Powiedzenie Owidiusza z *Listów z Pontu*, sformułowane w kontekście usprawiedliwienia poety, który będąc wówczas na wygnaniu z opóźnieniem opisuje przebieg tryumfalnego wjazdu do Rzymu cesarza Tyberiusza).

345) Utinam falsus vates sim – Obym był fałszywym prorokiem (Liwiusz)

346) Vacatio legis – Próżnowanie ustawy

(Określenie prawa rzymskiego oznaczające czas od ogłoszenia ustawy do jej wejścia w życie)

347) Vade in pace! – Idź w pokoju!

(Biblijny zwrot pożegnalny stosowany w Kościele rz. kat. jako końcowa formuła sakramentu pokuty, wypowiedzana przez spowiednika)

348) Vade mecum! – Pójdź za mną!

(Umowny tytuł różnorodnych przewodników, poradników, podręczników)

349) Vae victis! – Biada zwyciężonym!

(Słowa wg legendy wypowiedziane ok. 390 r. p.n.e. przez wodza Gallów Brennusa, który dorzucił swój miecz na szalę wagi, gdy Rzymianie uskarżali się na sfalszowany ciężar odważników przy ważeniu złota na okup, który mieli zapłacić, w efekcie czego, musieli przekazać wrogom jeszcze większą sumę; używane przez Plauta oraz Liwiusza)

350) Vanitas vanitatum et omnia vanitas – Marność nad marnościami i wszystko marność

(Z Wulgaty, *Eklezjasta*)

351) Varietas delectat – Rozmaitość cieszy

352) Varium et mutabile semper femina – Zmienna zawsze i niestała jest kobieta

(Wergiliusz, *Eneida*)

353) Veni, vidi, vici – Przybyłem, zobaczyłem, zwyciężyłem

(Wg Plutarcha – *Żywot Juliusza Cezara*; słowa Cezara zawarte w liście do przyjaciela w Rzymie, Amatiusza, na temat swego szybkiego zwycięstwa nad królem Pontu, Farnacesem, w bitwie pod Zelą (47 r. p.n.e.)

354) Venimus, vidimus, Deus vicit. – Przybyliśmy, zobaczyliśmy, Bóg zwyciężył.

(Słowa Jana III Sobieskiego dołączone do zdobytej pod Wiedniem w 1683 r. chorągwi proroka, przesłanej papieżowi Innocentemu XI)

355) Verba docent, exempla trahunt – Słowa uczą, przykłady pociągają

(Przysłowie średniowieczne oparte na myśli Seneki)

356) Verba volant, scripta manent – Słowa ulatują, pisma pozostają

(Przysłowie średniowieczne będące przeróbką zdania Horacego)

357) Veritas liberabit vos – Prawda was wyzwoli (Słowa Chrystusa z *Ewangelii*)

358) Veritas odium parit – Prawda rodzi nienawiść (Terencjusz)

359) Veritas se ipsa defendit – Prawda broni się sama

360) Verte! – Odwróć (kartkę)!

361) Vice versa – Na odwrót

362) Vide! – Patrz, zobacz!

363) Vilius est argentum auro, virtutibus aurum – Srebro jest tańsze od złota, złoto od cnót

364) Virtuti militari – Męstwu żołnierskiemu

(Nazwa orderu nadawanego za szczególną odwagę żołnierską, ustanowionego przez Stanisława Augusta dla upamiętnienia zwycięstwa pod Zieleńcami (1792)

365) Vis comica – Siła komiczna (Cezar)

366) Vis maior – Siła wyższa

(Termin prawny odnoszący się do przypadków, których nie można było uniknąć, np. powódź czy pożar)

367) Vivat! – Niech żyje!

368) Vivere est cogitare - Życie to znaczy myśleć (Cyceron)

- 369) Vivere est militare – Życ to znaczy walczyć (Seneka)
370) Volenti non fit iniuria – Chcącemu nie dzieje się krzywda

(Prawnicze; jeśli ktoś dobrowolnie naraża się na szkodę, wiedząc że ta szkoda może nastąpić, to nie będzie mógł wnieść skargi przeciwko innym stronom)

- 371) Votum separatum – Zdanie odrębne, opinia odmienna od poglądu większości, niezgodna z przyjętym wnioskiem, uchwałą
372) Vox populi vox Dei – Głos ludu to głos Boga
(Z Listu do Karola Wielkiego mnicha, teologa i filozofa Alkuina)

Colloquia Latina - rozmówki łacińskie:

- 373) salve!/salvete! – witaj!/witajcie!
374) ave!/avete! – witaj!/witajcie!!! żegnaj!/żegnajcie!
375) vale!/valete! – żegnaj!/żegnajcie!
376) in crastinum! – do jutra!
377) in proximum! – do zobaczenia niebawem!
378) bonam noctem! – dobrej nocy!
379) bene dormias! – śpij dobrze!
380) Ut vales? – Jak się masz?
- Bene. / Optime valeo. – Dobrze. / Czuję się świetnie.
- Hodie sat male me habeo. At tu? – Dziś nie czuję się zbyt dobrze. A ty?
- Gratias ago, haud male me habeo. – Dziękuję, czuję się nieźle.
381) Quid nomen tibi est? – Jak masz na imię? / Quomodo vocaris? – Jak się nazywasz?
np. Mihi nomen Martinus est. Mam na imię Marcin. / Martinus vocor. – Nazywam się Marcin.

Wykaz imion w wersji łacińskiej znajduje się w słowniczku imion zamieszczonym na końcu *Małego słownika polsko-łacińskiego* pod red. Lidii Winniczuk.

- 382) Loquerisne Latine? – Czy mówisz po łacinie?
- Ita, loquor satis bene. – Tak, mówię dość dobrze.
- Profecto, sat expedite loquor. – Oczywiście, mówię dość swobodnie.

- Non, Latine omnino non loquor. – Nie, wcale nie mówię po łacinie.
 - Nequaquam, Latine omnino nescio. – W żadnym wypadku, w ogóle nie znam łaciny.
- 383) Unde venis? – Skąd pochodzisz?
- Posnania venio. – Pochodzę z Poznania.
 - Posnaniensis sum. – Jestem poznaniakiem.
 - Ex Polonia venio. – Pochodzę z Polski.
 - Polonus/Polona sum. – Jestem Polakiem/Polką.
- 384) Perpulchrum aspectum hodie praebes! – Pięknie dziś wyglądasz!
- 385) Gratias ago, me iuvat hoc audire. – Dziękuję, miło mi to słyszeć.
- 386) Quidni hodie vesperi conveniamus? – Może spotkalibyśmy się dziś wieczorem?
- 387) Quando iterum conveniemus? – Kiedy znów się spotkamy?
- Fortasse cras? – Może jutro?
 - Utinam numquam! – Oby nigdy!
- 388) Satis est. – Wystarczy.
- 389) Gratias ago. – Dziękuję.
- 390) Quaeso. – Proszę.
- 391) Excusa/excusate – Wybacz/wybaczcie (tj. „przepraszam”)
- 392) Salutem! Ad multos annos! – Na zdrowie! Sto lat! (np. przy toaście lub kichaniu)
- 393) Bene sapiat! – Smacznego!
- 394) Bonum iter! – Szerokiej drogi!
- 395) Sic/ita. – Tak.
- 396) Non. – Nie.
- 397) Fortuna te/vos iuuet! – Powodzenia (dla ciebie/dla was)!
- 398) Non intelligo. – Nie rozumiem.
- 399) Non est causa. – Nie szkodzi/nie ma za co. (np. po usłyszeniu „przepraszam!” lub „dziękuję”)
- 400) Possumne te adiuvare? – Czy mogę ci pomóc?